

PER LA BONA CONVIVÈNCIA, SUPERAR L'ESPECISME

PEDRO A. RIBEIRO DE OLIVEIRA y RODRIGO SALLES DE CARVALHO

Juiz de Fora, Minas Gerais, Brasil

El projecte del “viure bé” du una proposta de pau que va més enllà de la somiada “pau universal” entre els pobles. En postular la necessitat d’harmonia entre la humanitat i la natura perquè siguem dignes fills i filles de la mateixa Mare-Terra, l’esmentat projecte posa damunt la taula el tema de la dominació dels “diferents” com si fossin “inferiors”. Aquesta forma de domini es pot trobar al llarg de la història de la humanitat, i sempre té una ideologia que pretén justificar-la en infondre el prejudici contra la víctima de la dominació. N’hi ha prou amb recordar el paper del sexisme, del racisme o de l’eurocentrisme com a instrument cultural de dominació de les dones, els negres i els pobles originaris per la minoria masculina, blanca i “civilitzada”. Sortosament, molts moviments socials han denunciat aquestes ideologies i n’han llevat la força argumentativa –per bé que encara sobreviuen les formes de dominació esmentades. Però ha calgut que les dones, els negres i els pobles colonitzats aixequessin la veu de protesta per ensorrar les ideologies que recobrien la seva dominació.

Ara ens trobem davant d’una altra forma de dominació del “diferent”, en la qual, al revés de les anteriors, les víctimes no han pogut donar mai arguments contra el prejudici que les aixafa, perquè, encara que tinguin veu, no parlen. És l’“especisme”: la dominació de l’espècie *homo sapiens* sobre d’altres espècies vives. Es tracta d’una dominació tan antiga que sembla que hagi de ser natural. En això s’assembla a l’esclavatge, que durant molts segles va ser legal i moralment admes, com si els derrotats a la guerra, i els seus descendents, poguessin perdre la llibertat per sempre més. Avui dia també hi ha gent que justifica l’“especisme” amb la més variada gamma d’arguments. La lectura literal de la Bíblia, per exemple, es fa servir per afirmar que l’ésser humà, “imatge i semblança” del creador, va rebre el mandat de “dominar la terra”. La filosofia es fa servir per conferir als “animals racionals” l’atribut de subjecte en la relació amb la natura. També les ciències del segle XIX van ser usades per justificar la “superioritat” de la societat moderna sobre altres cultures i pobles.

Tots aquests arguments revelen la seva fragilitat

davant del pensament crític, en el transcurs del segle XX, quan queden palesos els mals d’un desenvolupament científic i tecnològic sense límits. La bomba atòmica llançada pels Estats Units contra dues ciutats japoneses, els camps d’extermini nazi, les massacres de poblacions indefenses, l’augment de la distància entre rics i pobres, els règims totalitaris, la superexplotació dels recursos naturals, els desequilibris ambientals i d’altres danys han posat en entredit el mite del progrés sense fi, i ha tirat a terra aquell antic optimisme.

És en el nucli d’aquesta crisi del pensament que es consolida mundialment la consciència dels Drets Humans, apareixen les primeres formulacions dels Drets de la Terra i emergeix la crítica a l’“especisme”. El punt de partida és el mateix de la crítica a d’altres formes de prejudici, que veuen en la diferència una prova de superioritat. En el cas de l’“especisme”, s’atribueix aquesta superioritat a l’*homo sapiens* amb l’argument que aquesta espècie està per sobre de totes les altres, com si no formés amb aquestes la gran “comunitat de vida” de què parla la *Carta de la Terra*. És com si tots els éssers vius es poguessin classificar en tan sols dues categories: la primera és la dels individus pertanyents a l’espècie *homo sapiens* (i, per tant, inclosos, com a mínim en teoria, ja que a la pràctica no és ben bé així, en el camp de la protecció moral i dels drets). L’altra categoria, que aplega tots els individus de la resta d’espècies, està desproveïda de cap valor moral i de drets pel fet de ser “inferior”. Aleshores hom es fa la següent pregunta: ¿és un avantatge per a l’espècie humana, col·locar-se separada i per damunt de totes les altres espècies, i per tractar-les com si existissis només per satisfer els seus desitjos?

Per tal de respondre aquesta qüestió, convé tenir en compte que la consciència dels valors morals és com un cercle, que com més s’obre per incloure nous participants, més rica i complexa es torna. En trencar-se la rigidesa de les societats tancades, es guanya en biodiversitat i en capacitat d’obertura envers la novetat. L’actitud de Jesús de Natzaret va ser exemplar: va acollir i valoritzar els estrangers, els leprosos, les criatures i les dones. Va rompre l’exclusivitat jueva i va instaurar un nou model per a la convivència humana.

La inclusió de l'“altre” en el cercle moral d'una societat no passa per la semblança aparent, fins i tot perquè mai no es dona aquesta semblança total. La inclusió depèn, això sí, d'una igualtat a nivell més profund. Aquest va ser el pas donat pels moviments socials que, en demostrar les fal·làcies i les mentides emprades per sustentar el racisme, el sexisme i d'altres prejudicis que han marginalitzat els “diferents”, han obert el camí per a l'obertura de la societat a la seva plena participació. En aquest procés, tots hi han guanyat: els grups exclosos han sortit de la seva situació marginal i la societat ha guanyat en sociodiversitat.

A partir d'aquesta experiència, cal donar arguments que afavoreixin la inclusió d'altres espècies vives en aquest cercle restringit dels subjectes amb drets. El nostre sentit moral rebutja qualsevol proposta d'excloure persones amb deficiències mentals greus o vells decrepits del camp del dret a una vida amb dignitat. Amb tot, animals com ara vaques, gossos o lleons adults, tot i demostrar tanta o més percepció de si mateixos i de les seves relacions amb l'ambient extern que no pas aquelles persones, són del tot excloses d'aquest dret. Cal posar imperiosament en qüestió aquesta exclusió d'espècies animals capaces de percebre's a si mateixes, de sentir dolor, plaer, necessitats, satisfacció i empatia amb els seus semblants.

Som l'única espècie que es vanta de la seva “consciència”, però la veritat és que hi ha d'altres espècies que exhibeixen un grau de “senciència” superior al nostre. És a dir: percebre molt bé, a través dels sentits, que són éssers individuals en relació amb altres éssers de la seva espècie, amb altres espècies i amb l'ambient natural on viuen. Encara que els límits de la “senciència” no siguin gaire nítids, és del tot innegable que moltes espècies vertebrades –si més no, els mamífers i les aus– tenen aquest atribut.

¿Per quins set sous, doncs, hauríem de realçar la consciència que ens separa de les altres espècies, en detriment de la “senciència” que ens hi uneix? ¿Per què tots els éssers vius, de totes les espècies que componen la biodiversitat d'aquest planeta (amb excepció de l'espècie *homo sapiens*) són fora de l'àmbit moral regit pel dret a una vida amb dignitat? ¿Com defensar plausiblement que l'evolució, que ha adaptat tots els éssers vius actuals a sobreviure cada un amb les seves qualitats, dona més valor al pensament humà que a l'organització d'estols d'ocells o manades de mamífers?

Uns arguments tan efusius com fal·laciosos són

al·legats per desqualificar qui defensa els Drets Animals i les seves conseqüències en el comportament (llegeixi's el règim alimentari vegetarià), tal com en d'altres temps es va fer contra els abolicionistes, les feministes i els militants dels Drets Humans.

És important recordar que ni l'esclavitud, ni el sexisme, ni el racisme van ser vençuts d'un dia per l'altre. Cada procés va exigir i encara exigeix el seu cost (inclús en vides humanes), temps i militància, que es desdoblen en diferents accions. Però també és fonamental recordar que si no gosem admetre la discussió de les idees corrents, buscar la veritat i lluitar per ella, quedarem empresonats dins un sistema productivista i consumista que està provocant la sisena gran extinció d'espècies del planeta, i que podrà dur fins i tot a l'extinció de la mateixa espècie humana (perspectives optimistes indiquen que la taxa d'extinció actual és set vegades més gran que l'anterior a les societats humanes).

La superació de l'“especisme” exigeix una doble actuació: l'una és la crítica a l'argumentació fal·laciosa que la recobreix; l'altra és l'obertura d'esperit cap a la inclusió d'altres espècies en el camp dels valors i del dret. Gràcies a aquestes espècies, la humanitat podrà atènyer un nivell moral superior, en què els Drets Humans, els Drets Animals i els Drets de la Terra s'abracin i siguin respectats totalment. Encara no sabem amb exactitud com es farà tot plegat, però segur que el primer pas és el de prendre consciència que el que ens diferencia de les altres espècies no pot ser mai un motiu per dominar-les o tractar-les com a coses. És per això que hem de centrar-nos, en primer lloc, en aquelles espècies la “senciència” de les quals és evident. Aquestes espècies seran les primeres incloses en el cercle de protecció moral i de drets.

Ja que estem dotats d'intel·ligència i capacitat per llegir els senyals dels temps, som els agents responsables de l'organització de la gran “comunitat de vida”, per tal d'incloure-hi progressivament més i més espècies. La saviesa ancestral del “viure bé”, en postular la necessària harmonia entre totes les espècies vives, haurà d'aliar-se a les conquestes de la ciència i de la tecnologia modernes, que ja indiquen clarament la necessitat de revolucions morals, a fi de guiar-nos cap a nous camins. És aquest un bon desafiament al pensament i a la pràctica en aquesta dècada que serà decisiva per al futur de la vida al Planeta.